

מקפיטליזם
חזירי

לקפיטליזם
נאור

| חגית קליין |

למנוע הורדת ריביות או עמלות. על רקע זה נשאלת השאלה האם ניתן לקיים מערכת בנקאית ללא ריבית, לפחות לחשבונות של משקי הבית?

בנקאות ללא ריבית

האסלאם אוסר על לקיחת ריבית, ומדינות מוסלמיות לא מעטות מנהלות את כלכלתן ללא הכלי הפיננסי הבסיסי של מדינות המערב. בחלק מהמדינות כמו פקיסטן או סודן כל המערכת הפיננסית מותאמת לעיקרון של איסור ריבית. במלזיה ואינדונזיה יש מערכת בנקאות רגילה, ובמקביל לה מערכת פיננסית ללא ריבית. מתברר שבעשרות מדינות בעולם מתנהלות בנקאות ללא ריבית בווריאציות שונות. מלזיה היא דוגמה למדינה ששיעור הצמיחה בה מהגבוהים בעולם והיא מנהלת בנקאות ללא ריבית במקביל לבנקאות "רגילה".

ופי הפעילות של החיים הכלכליים בישראל נוח לכולם. כמעט לכולם. לבעלי ההון, לטייקונים ולבעלי השליטה בבנקים המצב מאוד נוח. יש רק מאות אלפי משפחות המנהלות חשבונות בבנקים המסחריים ונדרשות לשלם עמלות גבוהות, ריביות לא סבירות על הלוואות וריביות נמוכות על פיקדונות. אבל ברור לכולם שכך צריך להמשיך מפני שכך פועלת כיום מדינה מודרנית: בנקים מסחריים, בעלי הון שעושים עסקים ומגדילים את הצמיחה וחשבונות של משקי הבית שמחזיקים למעשה את הבנקים. ואכן, בניגוד למה שנראה במבט ראשון, משקי הבית הם מקור רווח משמעותי לבנקים המסחריים, וניתן להבין על מה הם נלחמים במסדרונות הכנסת ומול בנק ישראל כדי

האם בנק ללא ריבית למשקי הבית הוא הפתרון ליצירת אקלים כלכלי וחברתי חדש?

הפרדה בין חשבונות משקי הבית לחשבונות בעלי ההון יכולה ליצור מצב שבו הפרט ימצא סביבו חברה תומכת ומלאת אחווה, בצד שגשוג בפעילות העסקית.

בנק גרמין, בנגלדש - הלוואות בריבית אפס

בסיום שערך הכלכלן ד"ר מוחמד ינוס בתקופת הרעב הגדול בבנגלדש הוא פגש באישה המייצרת שרפרפי עץ. היא סיפרה כי כדי לרכוש את חומרי הגלם נטלה הלוואה בריבית שבועית של 10%, ובסוף כמעט לא נשאר לה רווח שישמש למחייתה. ינוס הלווה לה ולאנשים נוספים מכספו ללא ריבית וסייע ליציאתם ממעגל העוני. הוא ייסד בנק - "גרמין" - המבוסס על מודל "מיקרו-קרדיט" שפיתח. המודל מבוסס על מתן הלוואות בסכומים נמוכים (סדר גודל של 50\$-100\$) לקבוצות קטנות של חמש נשים המנהלות יחדיו את ההלוואה. הבושה מאי החזר ההלוואה והדאגה של הנשים אחת לשנייה הן המבטיחות את החזרי ההלוואה, ואכן אחוזי החזרי ההלוואות בבנק היו למעלה מ-98%. הבנק נטל ריביות מבעלי יכולת החזר, אך אנשים נטולי יכולת עבודה קיבלו הלוואות בריבית אפס. השיטה תפסה תאוצה והועתקה ל-58 מדינות נוספות ברחבי העולם. בנק "גרמין" ומוחמד ינוס זכו יחד בשנת 2006 בפרס נובל לשלום.

תמונה לא באיכות טובה

מוחמד ינוס: הבנק שייך ללווים העניים

בבקשה לשלוח תמונה

פרופ' אליעזר יפה:
הבנק רוצה רווח

צובר זכויות בבנק, וכך בעתיד כשאצטרך כסף בעצמי אוכל לקבל הלוואה מהבנק בחינם. לדעתי צריך לחוקק חוק לפיו הפקדה בבנק ללא ריבית תזכה את המפקיד בהחזר מס כמי שתורם עמותה רשומה.

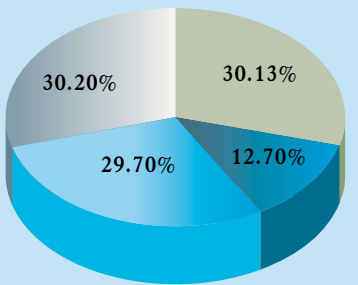
כיצד לפי המודל בנק יממן את הוצאותיו התפעוליות?

”אכן יהיו עמלות, וייתכן שהן יהיו גבוהות יותר מאשר בבנקים אחרים, אבל הבנק יכול להרוויח גם מהשקעות – בדירות, בעסקים ובמניות. לשם כך יש לקבוע מראש איזה חלק מנכסי הבנק ייועד להשקעות ואיזה חלק ייועד להלוואות בלי ריבית לנזקקים, כך שהרווחים יספיקו לכיסוי ההוצאות. כמובן, יש גם אפשרות שהבנק יפסיד. גם היום יש בנקים שמפסידים ואפילו פושטים רגל לפעמים”.

כאן עולה השאלה האם בנק הבנוי אך ורק על השקעות ברכיב מנייתי ונדרל”ני – החשוף לרמות סיכון גבוהות – יהיה בעל תזרים מזומנים ויכולת החזר מיידית ובטוח כלפי המשקיעים. כמו כן מה יקרה אם הבנק ישקיע בעסקאות

המינוס של הישראלי, הפלוס של הבנקים

כ-55% מהישראלים סובלים ממינוס מתמשך בחשבון הבנק שלהם. הבנקים נהנים מהמצב הזה: במחצית הראשונה של שנת 2010 רווחי הבנקים מריבית ממשקי בית היו כ-30% מהרווח המימוני בבנקים: מזרחי-טפחות, לאומי ודיסקונט (לא כולל אשראי הדיור – משכנתא). אחוז הכנסות הבנקים מריבית ממשקי בית מתוך סך הרווח המימוני (לא כולל משכנתאות)

שירותי הבנק יהיו מבוססים על גרעין לקוחות בעלי הפקדות כספיות אשר יקבלו מסגרת אשראי מעבר ליתרת הזכות שלהם. בנוסף אליהם לקוחות הנוטלים הלוואות יציגו כנגדן משכון או יתרת זכות של ערבים מבנק זה. במידה וגם זה אין לו הוא יוכל לקבל הלוואה בקבוצה לפי נוסחת בנק גרמין. הלוואות אלו יסייעו ליציאה ממעגל העוני. לשיטתו, הבנק יעבוד בשיתוף עם משרד העבודה והרווחה וכן עם ארגוני חסד מקומיים וארציים כגון ארגון “פעמונים” (ארגון המסייע למשפחות להתייצב כלכלית ומלמדם לנהל את תקציב המשפחה – ח.ק.). ההלוואות יהיו מיועדות לאנשים פרטיים ולא ללקוחות עסקיים, והבנק יתנהל תחת פיקוח המפקח על הבנקים.

מדוע שאנשים יפקידו כספים בבנק זה?

סגל: “לרבים יש התנגדות עקרונית למכשיר של הלוואה בריבית מתוך קשר למסורת היהודית האוסרת לקיחת ריבית. מעבר לזה בשנים האחרונות נחשפים יותר ויותר מעללים של הבנקים המסחריים הגובלים בהונאה וגזל ממש. אנשים בעלי תודעה צרכנית גבוהה יעדיפו לעבור לבנק שאינו נגוע בשחיתויות מסוג זה. סיבה נוספת היא טוב לב של אנשים ורצון לעשיית חסד בדיוק כמו תרומות והתנדבויות נוספות שהם עושים בחיי היום יום. חוץ מזה יש כאן הרדיות – אם עכשיו יש לי כסף ואני מאפשר לאחרים להשתמש בו בחינם, אני

בעשרות מדינות בעולם מתנהלת בנקאות ללא ריבית בווריאציות שונות. מלזיה היא דוגמה למדינה ששיוצר הצמיחה בה מהגבוהים בעולם והיא מנהלת בנקאות ללא ריבית במקביל לבנקאות “רגילה”

אחד הבנקים בישראל – בנק הדואר – אינו משלם ריבית על יתרת זכות, אבל מצד שני אין בו אפשרות למשיכת יתר או לקבלת הלוואות ללא ריבית. מתברר שעמלות השירות בו גבוהות מהממוצע בשוק, וניתן להבחין כי אף בנק זה הצטרף בעת האחרונה לשוק ומציע הלוואות בריבית לעסקים קטנים. מודלים נוספים לקיום קרנות הלוואה ללא ריבית הם הגמ”ח – קופת גמילות חסדים, והאגודה הישראלית להלוואות ללא ריבית.

התכנות כלכלית

אראל בן דב סגל מוסמך הטכניון, בחן את הנושא להתכנות קיום בנק ללא ריבית ואף בנה מודל להקמת בנק מסוג זה (ראה עמ' 13). על פי המודל מוסד זה יהיה מלכ”ר המשלב את יתרונות בנק הדואר עם גמ”ח כספים.

נייר עבודה | אראל בן דב סגל

**בנק ללא
ריבית**
כללים ותקנות

כללי

הבנק יהיה מוסד ללא כוונת רווח, שיעודד אנשים להפקיד בו כספים (בלי ריבית), וישתמש בכספים האלה כדי להלוות בלי ריבית לנזוקקים. הבנק הזה ישלב את היתרונות של בנק הדואר עם גמ"ח כספים.

ניהול החשבון

1. תהליכי פתיחת חשבון, הפקדת כספים ומשיכת כספים בבנק זה יהיו זהים לבנק רגיל.
2. המפקידים יוכלו למשוך חלק מכספם (עד לתקרה יומית מסוימת) בעזרת כרטיס מגנטי, בכל מכשיר בנק אוטומטי.
3. מפקידים שיפקידו מעל סכום מסוים, יוכלו לקבל כרטיס אשראי ופנקס המחאות.

קבלת הלוואות

1. כל לקוח שחשבונו היה פעיל לתקופה מסוימת (כלומר: כנגסה משכורת לחשבון, היו הפקדות, הוראות קבע וכו') יקבל אוטומטית מסגרת אשראי בגובה מסוים שייקבע מראש; מסגרת האשראי תאפשר לו להיות ביתרה שלילית ללא ריבית.
2. לקוחות שירצו לקבל הלוואה מעבר למסגרת האשראי, יוכלו לקבל הלוואה ללא ערבים, תמורת משכון (רכב, דירה או נייר-ערך).
3. לקוחות שאין להם רכוש למשכן, יוכלו לקבל הלוואה כנגד ערבות של לקוחות אחרים של הבנק (כלומר, לקוח שיש לו יתרה חיובית, יוכל להיות ערב עבור לקוח אחר שרוצה הלוואה).
4. לקוחות שאין להם גם ערבים, יוכלו לקבל הלוואה בקבוצות של מספר לווים - על פי הנוסחה של בנק גרמין בבנגלה-דש.
5. הבנק יחזיק מנגנון גבייה בדומה לבנקים מסחריים, אך ישתמש בו רק לצורך גביית החוב והחזר הוצאות הגבייה, ולא לצורך גביית ריבית. מותר יהיה לעקל את רכושו של הלווה, אך אסור יהיה לכלוא אותו.
6. ההלוואות יינתנו רק למטרות מסוימות שייקבעו מראש, כגון: תשלום שכר דירה, תשלום לטיפול רפואי, תשלום שכר לימוד. לא יינתנו הלוואות לצורכי מותרות. מטרת ההלוואה היא לאפשר ללווה לצאת ממעגל העוני, ולהגיע למצב שבו יוכל להתפרנס בכוחות עצמו.
7. הבנק יעבוד בשיתוף עם משרד העבודה והרווחה, ארגוני חסד מקומיים, וארגוני חסד ארציים (כמו "פעמונים") כדי לקבוע את הזכאות להלוואה.
8. מי שהפקיד סכום גדול לזמן ארוך, ולאחר זמן מסוים נקלע לקשיים ונוזק להלוואה - יקבל עדיפות על פני לווים אחרים שנמצאים במצב דומה.

פיקוח

הבנק יעמוד תחת פיקוח המפקח על הבנקים במשרד האוצר, כדי להבטיח ניהול תקין ולהגן על כספי המפקידים.

נושאות ריבית
לבעלי עסקים
וגופים פיננסיים,
יקבל עמלות - אולי
יותר גבוהות - ומצד שני
לא יקבל ריבית על משקי הבית. האם
בנק כזה יכול להרוויח?

פרופ' אליעזר יפה, יו"ר האגודה להלוואות ללא ריבית שאין תוחלת לבנק המנהל פעילות כלכלית נטולת ריבית "זאת מהסיבה הפשוטה שבנק רוצה רווח". הוא מוסיף ומציין קושי נוסף הקשור לרישום הבנק כמסוד ללא כוונת רווח: "קשה לי להאמין שיקבלו אישור מרשם העמותות אם הם מנהלים חשבונות פרטיים ומתנהלים כעסק נותן שירותים".

בן ציון לוי, כלכלן ויועץ השקעות, מעלה בעיה נושפת: "בגלל עלויות התפעול הגבוהות ולאור הרגולציה והדרישה להלימות ההון ורמת השכר הקיימת במערכת הבנקאית, אי אפשר יהיה להקים בנק ללא ריבית. במיוחד, כאשר השרות מיעד עבור אנשים ברמה סוציו אקונומית נמוכה שאחוז מסוים מהם בעל אי יכולת החזר חובות ואחוז האיריאליסטים קטן יחסית להיקפי הפעילות הכלכלית במשק. מוסד זה מתאים רק במציאות של פילנתרופיה וכגמ"ח וכמוצר משלים לעולם הבנקאות".

שווה בדיקה

התנהלותם של הבנקים הגדולים בישראל מול האזרחים המנהלים חשבונות של משקי הבית, ולמעשה מביאים להם את רוב הרווח – מחייבת שינוי. צעד ראשון בדרך הארוכה הזאת יכול להיות הקמת צוות היגוי שיבדוק היתכנות כלכלית של הקמת בנק ללא ריבית במקביל לבנקאות הרגילה, וממנו ייהנו בעלי משפחות מהמעמד הבינוני והנמוך. בנק זה, אם אכן יקום, לא יפגע בפעילות הפיננסית בישראל, אבל יזקוף את קומתם השחוזה של המונים שלא מצליחים "לגמור את החודש" ונאנקים תחת העול של משיכת יתר והלוואות בעלות גבוהה.